

KÖZLEMÉNYEK A PÉCSI ERZSÉBET-TUDOMÁNYEGYETEM KÖNYVTÁRÁBÓL,

1931-32,

6-7.szám,

I.

XVI.ÉS XVII. SZÁZADI RÖPIRATOK PÉCSRŐL.

A hírlapirodalom mai formájában a XVII.század végén kezdődött s a XVIII.század elején terjedt el.Célja a hírközlés,megnyilatkozási módja a tudósítás s ezzel kapcsolatban az időszerű eseményekről való rövid elmélkedés,lényege pedig az aktualitás.Meghatározott időközökben,folytatólagosan,évfolyamok és számok sorrendjében jelenik meg,mindig ugyanazon cím alatt,ugyanolyan rétalakban,s változatoss,de mindenkor időszerű tartalmát előre megállapított s számról számra ismétlődő rovatokban közli,

A mai hírlapirodalomnak két és fél százados multja van.Körülbelül ugyanolyan sokáig,a XV.század utolsó harmadától a XVIII.század elejéig,élt e hírlapirodalom szülője,a hirt közlő röpiratirodalom is.A XVIII.századig ez pótolta a mai ujságot.Ennek a célja is a hírközlés,ennek a megnyilatkozási módja is a tudósítás s ennek a lényege is az aktualitás.Külső alakja is korán,már a XV.században,állandósult: ha a röpirat csak egylapos volt,ívrétalaku; ha több levélre terjedt,kis negvedrétalaku.A mai hírlaptól abban különbözik,hogy megjelenése nincs időhöz kötve,nem jelenik meg folytatólagosan,nincs változatlan főcíme,nincsenek rovatai,melyekben különböző természetű híreket gyűjt össze,hanem mindegyik csupán egy-egy külön témát beszél el.A főkülönbség a mai hírlap s a régi,hirtadó röpirat közt az,hogy az egyik folytatólagosan megje-

lenő időszaki nyomtatvány, a másik pedig kiterjedelmű könyv, vagy egy lapos röplap.

De abban megegyeztek a mai hírlapokkal, hogy céljuk az aktuális hírek közlése. Ezt már a címükben is elárulták, mely a XVI. században rendszeren "Newe Zeyttung", a XVII-ikben pedig "Relation". A címek egyébként bőveek, s mint a mai újságcikkek címei, részletesen jelezték, hogy miről van szó. S miután e röpiratok nem folytatólagosan, hanem könyv formájában jelentek meg, a címek igen sokfélék (Bericht, Brief, Copia, Discurs, Ermahnung, Historia, Missive, Nachricht, Sendschreiben stb.), az említett Newe Zeyttung és Relation csupán a leggyakoribb köztük. A címek sokféleségére s a cím változtatására szükségük volt, hogy megkülönböztessék egymást. Ezeket a röpiratokat ugyanis oly óriási tömegben s oly szapora egymásutánban adták ki, hogy a címben csábító jelzőkkel fel kellett hívni az olvasóközönség figyelmét az új röpiratra. Ezért ajánlgatják magukat a "wahrhaftige", "eiffertige", "vera e distinta" stb. jelzőkkel.

A témakörök rendkívül változatosak. A Relatio beszámol új csatákról, vagy tűzvészről, vagy üstökösjárásról, vagy szörnyszülrőről, békekötésről, politikai ünnepségekről, földrengésről, valamilyen csodáról, a pestisről, boszorkányégetésről, kivégzésekről és így tovább. Az érdeklődés központjában azonban a háború és a politika volt, épúgy mint ma. Néha szószerint közli egy-egy neves politikus beszédét, vagy levelét. Ebben is hasonlít a mai sajtóra.

A terjedelem rendszeren rövid. Ha az egész közlemény elfér egyetlen oldalon, akkor a formatum ivrétű s rendszeren kép van rajta: a XVI. században fa-, a XVII-ben rézmetszet. A hátlapja, mint a plakátoké, üres. Ha a közlemény nem fér el egy oldalon, akkor a röpirat kis negyedrétaalaku füzetben jelenik meg, 4-20 lapon. Az első a címlap, melyet többnyire egy kis metszet díszít, a címlap versója üres, a szöveg a harmadik oldalon kezdődik, az utolsó oldalon pedig, a szöveg végén, van a kolofón, a nyomdász nevével. Néha a záró sorok csupán a közlemény keltezését közlik, mint a mai távirati tudósítások, csak hogy ezeknél a kelet a szöveg elején van.

E röpiratok kiadása a nyomdászok vállalkozása volt. Nem szabad arra gondolni, hogy e műfaj terjesztésével csak zugnyomdászok foglalkoztak. Ellenkezőleg, igen nevezetes nyomdászokkal találkoztunk köztük s éppen a nagy nyomdák adták ki a legtöbb Relatiót.

A nyomdászok azonban csak ritkán szerzők is egyuttal. Rendes tudósítók voltak, többnyire névtelen levelezők, irnokok, papok, tanítók, póstamesterek, de vannak elvétve neves "publicisták" és költők is köztük, mint Johann Fischart, Hans Sachs, Christoph Cheurl, kik németországi eseményekről számoltak be.

Jellemző, hogy a röpiratok majdnem mind nemzeti nyelveken jelentek meg. A hírközlemény nemcsak a latinul tudó művelt osztályhoz szólt, hanem a nép széles rétegeihez. Nemcsak olvasásra, hanem felolvasásra is szánták. Latin nyelven csupán a szónoklatokat, vagy a politikusok leveleit közölték, de ezeket is csak kivételesen, mert szívesebben adták őket közre fordításban. S nemcsak ezeket fordították le, hanem lefordították a német vagy olasznyelvű Relatiókat más nyelvekre is. Igen szembetűnő ugyanis e röpiratirodalom nemzetközi jellege, mely a rengeteg utánnyomatban is megnyilvánul.

A röpiratok rendkívül nagy számban s nagy területen terjedtek el. Árusították őket a könyvesboltokban, a fűszereseknél, a vásárokon, de széjjelhordták házról házra járó külön árusítók is, mint manapság az ujságkihordók s a rikkancsok. Valószínű, hogy igen nagy példányszámban nyomtatták őket.

Ma mégis fölötte ritkák s nagyobb részük unicumnak tekinthető. Miként a mai olvasó sem őrzi meg a már elolvasott ujságpéldányokat, hanem betüzelésre, vagy csomagolásra használja fel őket, úgy a régiek sem tették el a röplapot, hacsak személy szerint nem érdekelte őket, hanem továbbadták, s kézről kézre járva, salátává olvasva, elrongyolódott s a végén eldobták vagy begyujtottak vele. Kétségtelen, hogy e röplapok tulnyomó része teljesen elpusztult s az, ami máig megmaradt, csak elenyésző csekély része ennek az irodalomnak. A nyomaveszettek közé számíthatjuk a magyar hírtközlő röpiratokat is. Hiába keressük őket Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárában, vagy

Sztripszky Adalékaiban, ott a rendes könyvek mellett az aprónyomatványok sorában csak névnapi köszöntőket, házasságokra, születésekre, kinevezésekre irt gratulációkat, gyászesetekhez irt részvétnyilatkozatokat találunk, az aktualitások közt pedig csak hitvitázó irásokat. Csupa olyan aprónyomatványt, melyet személyi vagy hivatalbéli okból egykori olvasók megőriztek s melyeket az egykori különleges egyéni érdeklődés ekként megmentett a pusztulástól. Alig hihető, hogy éppen nálunk nem nyomattak volna hiradásokat Zrinyi Miklós hősi szigetvári védelméről vagy a másik Zrinyi Miklós haditényeiről, mikor külföldi hiradók százával nyomattak röpiratokat ezekről az eseményekről. De nálunk mozgalmasabban folyt le a történelem, mint bárhol másutt s e háborgó mozgalmasságban több nyomtatvány is veszett el, mint bárhol másutt.

A külföldön megjelent hiradások megmaradt példányainak számát legalább százezerre becsülhetjük. Európa régi nagy közkönyvtáraiban óriási tömegben őrzik őket, de sajnos, szétszórtnak, a többi könyv közé osztva, a katalógusok betürendjében pedig elvesznek a sokféle cím közt, vagy meghuzódnak a szakcsoportok prokrusztesztyájában, a török háborúkkal foglalkozók a hadtudomány vagy a történelem, az égi jelenségekről szólók az asztronómia csoportjában és így tovább. Így aztán nehezen gyűjthetők össze, 1872-ben Weller (Die ersten deutschen Zeitungen) a német XVI. századi Neue Zeyttungok bibliográfiáját állította össze, de csupán 877 címet talált. Azóta magángyűjtők külön röpirat gyűjteményeiben igen tekintélyes anyaggyűlt össze. Különösen két nagy magángyűjtemény tartalmazott sok ismeretlen anyagot; az egyik Gustav Freytagé, melyet a frankfurti Stadtbibliothek, a másik gróf Apponyi Sándoré, melyet a Magyar Nemzeti Muzéum örökölt.

Magyarországi eseményekkel bőven foglalkoztak a röpiratok s számosan a baranyamegyei vagy Baranyamegye közvetlen szomszédságához tartozó területeken törtémi eseményekről számolnak be. Pécs maga aránylag keveset szerepel, hiszen Pécs a két század nagyobb részében török megszállás alatt volt s keresztény tudósító innen nem

küldhetett hirt az ellentáborba. A röpiratokat tárgyaló bibliografi-
 ákból (Apponyi Sándor gróf: Hungarica I-IV, München 1900-1927; -

 Ballagi Aladár: Buda és Pest a világirodalomban I. Budapest 1925; -

 Kertbeny K.M.: Ungarn betreffende deutsche Erstlings-Drucke, Buda-

 pest 1880; - Halle J. Katalog 70: Neue Zeitungen, Relationen, Flug-

 schriften, Flugblätter, Einblattdrucke von 1470 bis 1820, München
 1929; - Hiersemann K.W., Katalog 594: Flugschriften, Relationen, Ein-

 blattdrucke, Leipzig 1929; - Rosenthal Jacques, Katalog 89: Zeitun-

 gen und Relationen des 15-18 Jahrhunderts, München 1928) az alább
 felsorolt félszáz pécsi vonatkozású röpiratot jegyeztük ki. Pécsset
 Quinque Ecclesiae, Fünfkirchen, Cinque Chiese, Cinco Iglesias név
 alatt említik e latin, német, olasz és spanyol aprónyomtatványok.

Ugyanezekben a bibliografiákban 3 röpiratot találtunk Dárdá-
 ról, 50-et Eszékről, 9-et Harsányról, 95-öt Mohácsról, 23-at Sik-
 lósról, 118-at Szigetről és 2-öt Valpóról, ezek közt is akadhat o-
 lyan, melyben szó van Pécsről is. Későbbi közleményeinkben az ő jegy-
 zéküket is közöljük, - ezuttal beérjük Péccsel.

1. CUSPINIANUS, Joannes -: Oratio Protreptica... Ad Sacri. Ro. Imp.
 Principes proceres, ut bellum suscipiant contra Turcum cum
 descriptione conflictus, nuper in Hungaria facti, quo periit
 Rex Hungariae Lvdovicvs...

Excusum Viennae Austriae, per Joannem Singrenium. 16 lev.
 4°. A címlapon a trienti püspök fametszetes címerével, az
 utolsó oldalon Singrenius nyomdászjelvényével.

Ballagi 289 (Három kiadásáról tud.) - Gr. Kemény József:
 A mohácsi ütközet egykorú emléke (Új Magyar Múzeum
 1858. I. füzet, 21-34 lap).

-Cuspinianus e nyomtatvány 7.-lapján azt mondja:
 "Cum in Soclos [Siklós] & Walpo male cessisset Tur-
 co, conuertit se ad quinque Ecclesias ciuitatem haud
 fortem, ubi Episcopatus nobilis uirum Labuit olim
 nostra aetate insignem, & prudentia ac experientia
 multis Regionibus comprobatum, cui nomen erat Geor-
 gius Zotmar. Hanc urbem facile igne & ferro expugna-
 uit: Hic seuitia usus crudelissima in uiros quos
 trucidauit, & mulieres ac uirgines quas stupro in
 luxum suis militibus concessit, & postremo in serui-
 tutem abegit. Volens compensare saeua truculentia ig-
 nominiam quam et in Soclos & Walpo adeptus erat. Sic
 misera urbs uiris et mulieribus spoliata, tandem cre-
 mata est: Nec preces nec lachrymae quas mulieres ac
 liberi cum parentibus, non absque magnis singultibus
 ac gemitu emisserunt, locum ullum apud saeuum hostem
 habere potuerunt. & crudelissimum spectaculum quod me-
 rito principes & Proceres Romani Imperij cordi susci-
 pere debeant, Erat enim haec urbs uiris ac foeminis
 speciosis decora, mercimonijs clara, diuitiis insignis.

Quae una die sic misere perijt & occidit, cum tot hominibus ac bonis, quae in spoliis ac praedam Turcorum cessere omnia." Közvetlenül Pécs pusztulása után következett a mohácsi csata, melyben a török, ugylátszik, sztratégiai átkarolással győzött.

2. NEWE ZEYTTUNG wie die Schlacht in Vngern mit dem Türkischen Keyser ergangen...
Ausgangen den XXX. tag des Monats Septembris. Anno M.D. XXVI
H. és ny. n. 4 lev. 4°.
Ballagi 307 és 308 (v. ö. még 297-303.) - Kertbeny 256 (és hasonló kiadásokról 260-268.)
-Kertbeny ehhez kiegészítésül munkája 341. lapján a röpirat kivonatát adja: "... Indesz... ward ein Pascha gen Fünfkirchen abgeschickt. Die Bewohner trugen ihm die Schlüssel entgegen, baten um Gnade. Der Pascha zog in die Stadt, hielt auch 2 Tage lang die Zusage, am dritten Tage aber berief er alle Einwohner auf den Hauptplatz, liesz sie sämtlich niedermetzeln."
3. KUNDSCHAFTSNACHRICHTEN Wolfgang Schreiber's aus Fünfkirchen über Suleymann, sein Heer, seinen Anschlag Wien zu erobern, dort die Winterquartiere zu nehmen, und im Frühlinge Deutschlands Unterjochung zu beginnen. Wien, 12 Sept. 1529.
Idézi Kertbeny 349, Hormayr's Taschenbuch für Vaterländische Geschichte 1827, 225-226 l. nyomán.
4. HASELBERG, Johann-: Des Türkischen Kaysers Heerzug.
Nürnberg 1530, Gedr. d. Christoffel Zell. 6 lev. 4°.
Kertbeny 387.
-Soliman utja Pécsen, Székesfehérváron, Pesten keresztül Bécs felé.
5. WARE NEW ZEITUNG VOM TÜRCKEN.
H. és ny. n. 1542. 10 lev. 4°.
Kertbeny 570: "Beim Heimzuge eroberte Solyman auch die Schlösser Szegszárd, "Zeckehen"(?), Baranyavára; aber Fünfkirchen erstürmte er vergeblich, das hielt sich wacker."
6. COPIA der Hungerischen gesandten Botschafft anlangen an das H. Röm. Reichs Churfürsten, Fürsten vnd Stenden, yetzund im MDXLIII. jar zu Speyer versammelt, Vnd hilfft vnd beystandt wider den Türcken, Vnd wo jnen solchs wird abgeschlagen, das sie sich müsten den Türcken ergeben.
H. és ny. n. MDXLIII. 6 lev. 4°.
Kertbeny 595: "Im Frühling nimmt der Türk (Mai 1543) mit 80.000 Mann, die Schlösser Soclius (Siklós) und Valpó, Fünfkirchen, Gran, zuletzt noch Stuhlweiszenburg..."
7. NEWE ZEITUNG. Wie der Röm. Key. Mayestat Kriegsuolck in Vngern, die Stadt Vesperin, vnd das feste Schlos Todtes, mit stürmender handt gewonnen vnd eröbert, darinnen viel Türken erschlagen vnd gefangen. Auch Fünff Hundert wolgerüster Türcken, so in die Besatzunge auff Fünff-Kirchen gewolt, alle erleget vnd erschlagen... M.D. LXVI.
H. és ny. n. 4 lev. 4°. A címlapon fametszetes kép (törökfej medaillonban.)
Kertbeny 753. Weller 298. J. Halle Kat. 70 No. 370.
-Zrinyi Miklós portyázása Bécs alatt, 1566 júliusában.
- 8-13. NEWE ZEYTTUNGEN von dem 5. Augusti disz 66 Jars. Augspurg [1566], Hans Zimmermann. 4 lev. 4°.
Ugyanennek lenyomatai:
Nürnberg 1566. Hans Kohler 4 lev. 4°.
Dillingen [1566] Sebaldus Mayer, 4 lev. 4°.

Augsburg [1566] Hans Zimmenmann 3 lev.4°.
 Strasburg [1566] Thiebolt Berger 4 lev.4°.
 Hely é.és ny.n.4 lev.4°.

Valamennyi fametszetes cimlappal.

Kertbeny 757-762: "Graf Zrinyi schlägt einen Beg bei Fünfkirchen, erobert die Kriegskasse, 27.000 Dukaten, schickte des Türken Leibpferd nach Wien."

14-15. AUSZUG etlicher Zeitungen

Nürnberg 1566. Val. Geyszler. 4 lev. 4°.

U.a. Augsburg 1566 Hans Zimmermann, 4 lev. 4°.

Kertbeny 754-756.

-Zrinyi Miklós portyázása Pécs alatt.

16. HISTORY Von Eroberung der ansehnlichsten Vesten Sigeth.

Augsburg [1566] Hans Zimmermann, 20 lev. 4°.

Kertbeny 748: a törökök Szigetvár elleni támadásának egyik fő támaszpontja Pécs volt.

U.a. más kiadásban:

17. HISTORY Von Eroberung der ansehnlichsten Vesten Sigeth.

Wien, 1568, Kaspar Stainhoffer. 4°.

Kertbeny u.o.

18-21. NEWE ZEITUNGEN Von des Türk. Kayser's Soldan Solimanus tödtlichem abgang, vnd auffsetzung seins Sons Selins MDLXVI.

Rottenburg vff der Tauber, gedr. d. Albrechten Gros. 4 lev. 4°. Rézmetszetes cimlappal.

Más kiadások: Basel 1566 Sam. Apiarius, 4 lev. 4°.

[Augsburg 1566, H. Zimmermann] 4 lev. 4°.

Hely és ny.n. MDLXVI. 4 lev. 4°.

Kertbeny 799-802: "Auszug, Newer Zeytung ausz Venedig, 26. Okt.: Aus Konstantinopel wird glaubwürdig geschrieben, Solyman starb 5. Sept. zu Fünfkirchen, 5 Meilen unter Szigeth, 76 Jahre alt. Der Tod wurde durch die Pascha höchst geschickt dem Heer verheimlicht. Man zweifelt, dasz er natürlich gestorben sei."

22. DILBAUM, Samuel: Newe, gleichwohl laydige vnd klägliche zeitungen. In welchen für augen gestellt, vnd angezeigt wirdt, wasz massen Inner dreyen Monaten her, in disem noch lauffenden 1604. Jar, durch erschrockliche fewrs not, ettliche Stätt vnd dörffer, hin vnd wider an vnderschiedlichen orten, fast gantz vnd gar, oder doch ein guter theil derselben abgebrunnen, vnd zu grund gangen.

Gedruckt zu Augspurg, bey Christoff Mang, 1604, 4 lev. 4°.

Apponyi 1966.

(-"Bald...seind auch...wie man schreibt,...zu Fünff Kirchen 24...häuser, welche ort alle dem Turggen gehörig, auszugebrunnen.")

23. RELATION was massen durch Herrn Graf Serini die Oerter in Nieder-Hungarn Berzenche, Koppan, Seges, Babocza, und Fünffkirchen, denn Türcken ab-erobert: Von denen auch die Vestung Canischa allbereit meist verlassen worden. M. Januarius. A. 1664.

H. és ny.n. 4 lev. 4°.

Apponyi 929.- Hiersemann Kat. 594 No. 554.

24. KURTZER VND WARHAFFTER BERICHT, der höchst Ruhm: vnd Denckwürdig, auch dergleichen von weit mehr als über hundert Jahr her, wider den Erbfeind Christlichen Namens, nicht tentirten Entreprise...

Grätz in Steyer, bey Franz Widmanstetter 1664. 10 lev. 4°.

Zrinyi Miklós (a költő) 1664 január-február havi támadása.

Apponyi 912: "Nagyon kimerítően van tárgyalva Pécs bevételé, mely "eine grosse und ansehnliche Statt so der Statt Wien in der Grösse gleichen solle."

- 25, NACH DEM bisz anhero von der höchst ruhm und denckwürdigen, auch von weit mehr als hundert Jahren wider den Erb-Feind Christlichen Namens nicht tentirten Entreprise viel ohnerfindliche Bericht,,,
Regensburg gedruckt bey Christoff Fischern, 1664 10 lev, 4°,
Apponyi 913: "Tartalma megegyezik a 912 sz, alatt leint jelentéssel,"
- 26, RECHTER UND WAHRER ABRISZ der Türkischen grossen Handelsstadt Fünffkirchen, in Nider-Ungarn,, ,gerissen nach dem Leben, durch Anthoni Salomon Schmidmayer von Schwartzenburg Röm, Kays. Mayst. Stuck-Hauptmann und der Windisch und Petrinianischen Grentzen Zeugwarth,
[Regensburg, bey Christoff Fischern 1664] 1 lev, 2°,
Apponyi 913: "Alatta az "Ausführliche Bericht" a rajzoknak 3 hasábosan nyomtatott magyarázatával,"
- 27, DENKMAL Serinischer Hölden-Thaten, wasz nämlich Graf Niklas von Serin & c, seit seinn im Herhstmonat 1663, angetretenen gewalts in Hungaren mit etlicher ihm zugeordneter hülfe, durch Göttliche verleihung wider den Türken, bis auf den Mai monat letzten 1664 jars verrichtet,
H, és ny, n. 28 lap, 4°.
Apponyi 2071,
- 28, SCHAUPLATZ Serinischer auch anderer Teutschen Tapfern Helden-Thaten, was nemlich verwichenes 1663, und noch lauffendes 1664, Jahr Ruhm- und Truckwürdiges,, ,verrichtet worden,
Gedruckt im Jahr 1664, H, és ny, n. 28 lev, 4°.
Apponyi 2079,
- 29, AUSFÜHRLICHE und aller Vmbständen recht-gründliche Relation vom Serinischen Feldzug in der Nider-Hungarischen Türckey, welcher gewähret vom 20 Januar bisz 18 Februar Still Nov, und dem Erbfeinde grossen Schaden zugefüget.
H, és ny, n. [1664]. 4 lev, 4°,
Apponyi 895, - Hiersemann Kat, 594 No. 565,
- 30, COPIA Schreibens aus den Hungarischen Feldlager, vnd Relation von glücklichen progress der siegreichen Waffen Herrn Grafens Scrinii; insonderheit von blocquirung vnd verhoffentl, Eroberung der Haupt-Vestung Sigeth, Januar vnd Februar 1664
H, és ny, n. 4 lev, 4°.
Hiersemann Kat, 594 No. 565.
- 31, CONTINUATION, mit mehreren Umbständen, vom Serinischen Zug in die Hungarische Türckey: Sambt einem Bericht aus Ober-Hungarn von desz Türkischen Kaysers grosser Kriegsrüstung, M. Februar Anno 1664.
H, és ny, n. 2 lev, 4°.
Apponyi 896.
- 32, FELDZUGS-JOURNAL oder sonders-ausführliche Erzählung, was bey der beyden Herrn Grafen von Serini und Hohenloh, Hochgräfl, Excellenzen, gegen die Türcken bis an die berühmte Brücken zu Esseck beschehenen Remarquablen Expedition denckwürdig passiret: mit Benennung aller derer Teutschen hohen Officiers, welche hierbey geblieben sind. Anno 1664.
H, és ny, n. 4 lev, 4°.
Apponyi 904: "Január 18-tól február 17-ig történekről szóló tudósításokat tartalmaz."
- 33, GLÜCK UND UNGLÜCK Teutscher Waffen wider den Türcken, Das ist: Vernünftige Betrachtung alles dessen was von dem Eintritt dieses 1664. Jahres an bisz auf den halben Augusti desselben in der Waffenhandlung wider den Erbfeind vorgegangen,, , In

Verlegung des Authoris.M.DC.LXIV.

H.és ny.n.

Apponyi 908.

Főleg a déldunántuli hadjáratokat tárgyalja.

34. VERA RELATIONE delle vittorie ottenute dal Conte Serino contro il Turco, con un racconto di tutte le piazze, e luoghi presi, & abbrugiati, e con l'assedio di Canizza, posto dall'essercito di S.Mae.Ces.
Roma, 1664. Franc. Moneta, 4 lev. 4°.
J. Halle Kat. 70 No. 1287.
-Zrinyi Miklós (a költő) támadása Pécs ellen, az észéki Drávahíd elpusztítása és Kanizsa ostroma 1664 első hónapjaiban.
35. CONTINUVATIONE delle Vittorie dell'Armi Imperiali con la Resa delle due importanti Citta di Seghedino, e di Cinque Chiese, con la total disfatta dell'armata del Primo Visir, dal Sergente Generale Sig.co. Veterani con li nomi di tutti li officiali, che si trouorno presenti.
In Bologna, & in Todi per il Balassi. 1686 A lev. 12°.
Apponyi 1243.
36. DISTINTA RELATIONE Della presa dell' importantissime Citta di Seghedino, e Cinque Chiese, e della Rotta, e fuga data da Nostri a 20.m.tra Tartari, e Turchi, che veniuano per soccorrere Seghedino, rimanendone su 'l Campo piu di 3600.morti... Onde presidiate dette Citta, s'intende la marchia de Nostri verso Siclos, e Darda...
In Napoli appresso Domenico Antonio Parrino 1686.
Apponyi 2254.
-Pécs bevételéről ezt mondja: "essendogli riuscito di tagliare l'aquidotto della fontana del Castello... e di rompere con una Bomba l'unica cisterna, che havevano... Il popolo Ungaro, e Rusciano e rimasto nelle sue Case della Citta, ch'e grande, e ben fabricata, e fu poco danneggiata dal fuoco, che vi posero i Turchi, quale da nostri fu subito estinto... Il contorno e popolato di belle Villaggi, e li Paesani allegri di haver scosso il giogo, manifestarono molte Barche di grano, quali opportunamente servono alla nostra Gente, e con questa improvisa commodita... ha il Signor Prencipe Luigi mandato ad investire Siclos... e Darda."
37. NOVA, E DISTINTA RELATIONE della Rota data dalle Armi Imperiali comandate dal Signor General Vallis, a Turchi, e Tartari in poca distanza da Seghedino... colla distinta e veridica confirmatione della Resa di Seghedino, e Cinque Chiese.
In Venetia MDCLXXXVI.- Ny.n. 2 lev. 4°.
Apponyi 1280.
38. NVOVA, E DISTINTA RELAZIONE della gran vittoria ottenuta dall'Armi Imperiali, con la Presa delle due importanti Citta di Seghedino e di Cinque Chiese con la total disfatta dell'Armata del Primo Visir.
In Bologna, MDCLXXXVI. Per Giacomo Monti. 4 lev. 4°.
Apponyi 1285.
39. RELATIONE della segnalata Vittoria ottenuta dall'Armi Imperiali, con la presa delle dve importanti Citta di Seghedino et Cinque Chiese, Sotto il Comando delli Generali, e Conti Baden, e Souches. Oltre la Rotta data al Seraschier. Vienna 27. Ottobre 1686.
In Venezia, et in Milano, Nella R.D.C., per Marc'Antonio Pandolfo Malatesta. 2 lev. 4°.
Apponyi 2282.

40. VERA E DISTINTA RELATIONE della rotta datta dalle armi impera-
li commandate dal S.General Vallis a Turchi e Tartari in po-
co distanza da Seghedino.Colla distinta e veridica conferma-
tione della resa di Seghedino e Cinque Chiese.
In Venetia,et in Trevigi,1686,Pasqu.da Ponte.2 lev.4°.
J.Hallè Kat.70 No.1535.
-Szeged és Pécs visszahódítása a töröktől.
41. VERA,E DISTINTA RELATIONE della Vittoria ottenuta sotto la for-
te Piazza di Sighet dall'Armi di Sua Maesta Cesarea in Vng-
heria.Dirette dalli Signori Sergente Generale di Battaglia
Thingen Commandante in Cinque-Chiese,e Colonello Baron di
Pace...
In Venetia, in Bologna,per Giacomo Monti.1687.2 lev.4°.
Apponyi 1341.
42. VERISSIMA,E DISTINTA RELATIONE Della Sorpresa della Citta' Di
cinque Chiese dall'arme Cesaree Sotto il Commando del Signor
Tenente Colonello Macario di Croatia.
In Venezia,M.DC.LXXXVI.Ny.n.2 lev.4°.
Apponyi 2287.
-Kelt a turanowiczai táborban,a Dráva mellett.
43. RELACION VERDADERA de todo lo svcedido en el sitio de Segedin,
y Cinco Iglesias.Declarando todo lo svcedido en el dicho
sitio.
En Barcelona:Por Rafael Figueró,a los Algodoneros.Año
1686.2 lev.4°.
Apponyi 2278.
44. RELACION VERDADERA, de las felices nvevas que ha traído el cor-
reo de Francia,a 30.de Noviembre de 1686.de la toma de Se-
gedin,y Cinco Iglesias,por las Armás Imperiales.
En Barcelona,año 1686.Ny.n.2 lev.4°.
Apponyi 2277.
-A cimlapon várfalakkal körülvett égő város famet-
szetes képe.
45. DIARIUM das ist: Kurtze und wahrhaftige Erzehlung alles des-
jenigen das Zeit während der Belägerung der gewältigen Vestung
Ofen sonst Buda genannt von Tag zu Tag sich zugetragen...
Sambt fernerer kürztlichen Erzehlung was die Kaiserl.Armee,
nach Eroberung Ofen,von fernere Progressen in Ungarm gehabt,
und wie sie die beyde veste Städte,als Segedin und Fünff-
kirchen gleichfalls zur Übergabe bezwungen...
Gedruckt im Jahr M.DC.LXXXVII.H.és ny.n.90 lap,4°.
Apponyi 1320.
46. VERA,E DISTINTA RELAZIONE del vantaggio riportato sopra Turchi
di Sighet da quelli della Citta di Cinque Chiese Con altri
Auuisi particolari.
In Ferrara,1686.Per Bernardino Pomatelli.2 lev.4°.
Apponyi 2320.
47. ALTHANN, Michael Hermannus, Comes-: Assertiones Eelementares ex
universa Philosophia.
Anno M.DC.LXXXIX.Viennae Austriae,Typis Leopoldi Voigt,
Universitatis Typographi.24 lev.4°.
-Disszertáció 16 rézmetszetes látképpel,közte Dárda,
Pécs,Eszék,Szigeth,Mohács.

Apponyi 2321:"Sehr hübsche Blätter in reizvoller Aus-
führung,auf dem jeweilig folgendem Blatt die poeti-
sche Beschreibung der betreffenden Stadt.Die Blätter
sind sämtlich von Christoph Weigel gestochen nach
Kompositionen von Elias Christoph Heiss."

48. RELATIONE delle solenni Cerimonie fatte nell'Imperiale Citta di Cinque Chiese nell' Vngheria inferiore, per il Battesimo di ducentosessantaquattro Turchi, che ispirati dallo Spirito Santo voluntarij corsero ad abbracciare la Santa Sede, e Religione Christiana, con infinito numero d'Eretici, e Rinegati, che commossi da funtione si Religiosa abiurorno il loro falso errore in mano di Monsignor Jani Vescovo di Sirmia Li 18. Marzo 1690.
 In Venetia, et in Milano, per Marc' Antonio Pandolfo Malatesta. 2 lev. 4°.
 Apponyi 2327.
 -A Pécssett visszamaradt törökök és regenátok keresztelési ünnepének leírása.
49. WUNDERGESCHICHT an dem Himmel und auf Erden, Zu Fünffkirchen in Ungarn den 20. February Anno 1692.
 H. és ny. n. 1 lev. 2°. Rézmetszet, alatta 5 sornyi szöveg. A kép Pécsset ábrázolja várfalaival, fölötté az égen a sugárzó nap körül két üstökös, három kör és két buzogány, felhő tetején három papi kórus, alul a mezőkön terjengő füst, hadi tábor és menetelő hadsereg.
 J. Halle Kat. 70 No. 1614.
50. ABRÉGÉ historique et iconographique de la Vie de Charles V Duc de Lorraine.
 H. é. ny. n. [XVII. sz.] 28 lev. 2°.
 -Egyik rézmetszetén: "ein Blatt mit kleinen aber sehr zierlich ausgeführten Ansichten von Simontornya, Fünfkirchen, Szegedin, Siklós, Kaposvár":
 Apponyi 2355.
51. AUSFÜHRLICHE RELATION was sich in wärender Bloquada Sigeth zugetragen, vnd, wie solcher Orth liberirt auch wie die Raitzen vnd Croaten der Orthen mit denen Rebellen verfahren seynd. Den 19. Aprill, Anno 1704.
 H. és ny. n. 2 lev. 4°.
 Apponyi 1476: Érdekes a tudósítás, hogy gróf Herberstein márc. 27-én vagy 28-án "mit denen Raitzen zu Fünffkirchen und in selbiger Gegend angekommen und obschon allhiesiger Commandant dahin geschrieben dass die hiesige Gegend zur Subsistenz der Festung conserviert werden möchte, so haben doch diese Verbütherte Leuth ärger als die Tartarn gehauset, indem sie alle rebellische ungarische Manns-Personen und unter diesen 9 unschuldige Thumbherren, auch einige Jesuiten und Franciscaner niedergehauet... Weib und Kinder gefänglich weggeführt" stb.

II.

A NYIRKÁLLÓI-KODEX GENETIKUS LEIRÁSA.

A Nyirkállói-kódexet a magyar történetirodalomban gyakran idézik, de csupán Kovachich Márton György megbizhatatlan kiadása (Formulae solennes styli, Pesthina 1799, VIII-XXVIII és 155-458 l.) alapján. Kovachich, ki kritika nélkül hitelt adott Dobai Székely Sámuel kéziratos bejegyzéseinek, annyire félreismerete a kódexet, hogy azt Nyirkállói Tamás művének vélte. R. Kiss István (Századok 1928, 946-950 l.), anélkül, hogy a kéziratot látta volna, a Kovachich-féle szöveg tanulmányozása után megállapította, hogy írója Maghi János budai közjegyző. Asztalos Miklós (Századok 1929, 104-112 l.) R. Kiss István cikkének hatása alatt magát a kódexet ismertette, de merően descriptiv módszerrel, mely azokat, kik a kódexet nem látták, félrevezeti és téves következtetésre csábítja. Ha a kézirat természetét, keletkezését és tartalmi összefüggését ismertetni akarjuk, genetikus leírását kell adnunk.

Írója Johannes de Magh. Ez nemcsak a szövegből következik, hanem kitűnik a kódex rubrikálásából is. Az első lapon levő színes iniciálétól eltekintve csak hat egymástól távoleső oldalon tartják a többnyire gyenge tintával írt sorokat élénkpiros rubrumjelek s mindezekben a kivételesen rubrikált helyeken Johannes de Magh névvel találkozunk. Az első rubrikált rész a 30. és 31. lap számmal ellátott oldalon az "Epitaphium super excisione urbis Varadiensis" (közölte Kovachich: Scriptores Rerum Hungaricarum Minores, Buda 1798, II. köt. 11-12 l.), melynek végén következnek a Kovachich által is idézett (Formulae solennes styli X. l.) feltűnően írt verssorok, melyeket Asztalos (Századok, 1929. 111. l.) "a legszorgosabb kereséssel sem talált meg":

Si Jo pona tur et han iunga tur
 Et nes associa tur quis scripsit ita voca tur
 Sor super scrip li pona tur
 Mor te malig norum rap tor li bri moria tur

(A Jo, han és nes szótagok piros tintával)

A következő piros színt a 103.lap felső szélén látjuk. A legfelső, csak három szóból álló sort a könyvkötő félig levágta, de mégis el lehet még olvasni "Joh.de Magh" piros tintával aláhuzott nevét.

Alatta, szintén piros tintával aláhuzva, két latin verssor áll:

Qui non consuescit uirtutes dum iuuenescit

Nescit discedere a uitiis quando senescit.

A harmadik s legfeltünőbb a 419.lap. A Protestatoria című formula, melyet Kovachich a 425.sz.a.közöl, ott végződik s záradékát - de csak azt - rubrumjelekkel diszitette az író s mellérajzolta közjegyzői kézjegyét is: piros szívet tartó kelyhet, a szívből 3 hosszuszáru piros virág nő ki, a kehely talpán pedig felirat van: i[esus] x[ristus] ma[ria] - Joh[anne]s cler[icus]. A mellette álló záradék (melyben a következő idézetben aláhuzott betűk rubrummal vannak

megjelölve) azt mondja:

Et ego Johannes natus Clementis de Magh Clericus Agriensis diocesis Sacra Imperiali auctoritate Notarius publicus. Quia dictarum protestationi traditioni, assignationi, petitioni, & requisitioni, aliisque omnibus & singulis praemissis, dum sic ut praemittitur fierent, & agerentur, una cum praenominatis testibus praesens fui, eaque omnia alia & singula, sic fieri uidi & audiui. Ideo praesens publicum instrumentum propria manu nostra scriptum exinde confeci notari, & in hanc formam publicam redegi, signoque & nomine nostris solitis, & consuetis, consignari rogatus, & requisitus in fidem & testimonium omnium & singulorum praemissorum.

Ezután ugyanabban a sorban sűrű piros tintával következik:

1476 publicus sum Notarius per Dominum Thomam Jan. Budae in Domino Domini Kiliani Notarii Ciuitatis Budensis electus in festo Sancte Katherine Virginis Martyris hora duodecima uel quasi.

S ezután a lap alján, nyilván sokkal később, halványabb fekete tintával s apróbb betűkkel, de ugyanazon kéz írásában, az utóirat:

Nota quod tandem Anno domini uidelicet Millesimo quadringentesimo [feria quinta proxima post festum beati Mathie Apostoli sum creatus in Notarium publicum auctoritate Apostolica in Capella Sancti Michaelis Archangeli in Pest fundata. Praesentibus Honorabilibus Domino Andrea Plebano, ac discretis Urbano Paulo Mathia Capellanis nec non Benedicto de Wjwduar Rectore Capelle beati Michaelis Archangeli.

A 427.lapon (Kovachich 429 sz.) nem rubrumjeleket, hanem piros-tintás javításokat látunk s a formula ismét Maghi záradékával végződik: "Et ego Johannes Natus Clementis de Magh..." Az utolsó piros-tintás bejegyzés a 479.lapon volt, két sor, melyeket a könyvkötő, sajnos, ismét megcsönkített.

Már a könyvkötő e szerepéből is látjuk, hogy az író nem a már

bekötött könyvbe másolta a mintaoklevelek e gyűjteményét. De enélkül is tudjuk ezt, hiszen a kódexmásoló füzetekbe szokott írni s a könyvkötő munkája csak akkor kezdődött, mikor az író vagy másoló a magáét már befejezte. A Nyirkállói-kódex írója félivekből összehajtott 4-18leveles füzetekbe írt, még pedig - amint ez az oklevelek keltezéséből és a füzetek papírjának vízjegyváltozataiból látszik - hosszú időn, tizenöt éven át. Nem könyvet akart ő írni, nem is irodalmi vagy tudományos célból jegyezte fel a kódexben levő darabokat, hanem ötletszerűen s alkalmasint, a maga számára mintának vagy pro memoriaként, írta le a hivatása gyakorlása közben kezébe került tetszetősebb formulákat. Maghi János 1476-ban lett közjegyző s, eltekintve régibb királyaink öt oklevelétől (Kovachich 68, 177, 229, 380 és 415 sz.), melyre már R. Kiss István is felhívta a figyelmet, gyűjteményében a legrégibb keltezés 1476, a legkésőbbi pedig 1490. E tizenöt esztendő alatt 27 füzet telt meg - némelyik csak félig - s a füzetenkint való írást látjuk abból is, hogy a füzetek rendszeren üres, vagy félig üres levéllel végződtek, melyekre itt-ott későbbi feljegyzéseket jegyeztek, számos füzetből pedig a végén maradt üres levelet a köttetés után a kódex későbbi takarékos tulajdonosa kivágta.

A kötés azonban 1491-ből sem származik, hanem ennél még későbbi, valószínűleg XVI. századbéli, s a könyvet nem is Maghi János köttette, hanem későbbi tulajdonosa. Maghi kézírása 27 füzetben látszik, a kódex utolsó - huszonnyolcadik - füzete azonban nem az ő, hanem több más kéz írása. Ez az utolsó füzet tartalmában is különbözik az előző füzetektől. Nem tartalmaz formulákat, hanem latin verseket, - köztük Nyirkállói Tamás jelentéktelen hat verssorát (Ars est discenda...), melyből Dobai Székely és Kovachich arra az érthetetlen következtetésre jutott, hogy ő írta az egész kódexet, - továbbá apró feljegyzéseket, idézeteket s latin-magyar glosszákat. Ennek az utolsó füzetnek a papírja is más, - vízjegye a horgony, - míg az előző füzetek papírjáé a mérleg s egy esetben az ökörfej. A huszonnyolcadik füzetet többen írták, van köztük egy elég jellegzetes kéz írá-

sa is s ettől a kéztől származnak a huszonhetedik füzet végén a Maghitól üresen hagyott lapokra irt feljegyzések is, valamint több feljegyzés a kötéstábla bellapján és szennylevelén. A kötéstáblák bellapján és szennylevelén viszont Maghi irását nem találjuk.

Vajjon ki volt ez a XVI. századi tulajdonos? Az előbb említett jellegzetes kéz a hátsó szennylevél versojára feljegyezte e sorokat: "Nos frater Leonardus Ordinis Almi patris Benedicti Regularis obseruantie Abbas de Batha eiusdem Ordinis intra Hungariam reformator siue generalis uisitator." A pluralis majestatisból s az állitmány nélküli nominativusból látszik, hogy ez a feljegyzés nem a kódexhez való tulajdonjogot jelöli. Azt sem jelentheti, hogy Lénárd bátai apát egy bencéskolostrom visitatiója alkalmával látta-mozta a kolostor tulajdonába jutott s neki ott bemutatott kódexet, mert a Pannonhalmi Szent Benedek rend történetéből (XII. köt. 127 l.) tudjuk, hogy Lénárd apát, ki 1480-ban a bátai Szent Mihály templomban mint apát és pápai biztos kihirdette a jubileumi bucsut, 1492 október 8-án már nem élt; ezen a napon ugyanis az utóda, Vince apát, Kápolnay Miklós és Istvánffy István baranyamegyei alispánok előtt panaszt tett a nyulakszigeti apácák egyik jobbágya ellen, ki éppen Lénárd apáttól hajót kért kölcsön, de azt nem adta vissza. Ebben az évben a kódex nem lehetett még kötve, nem lehetett tehát még szennylevele sem. Maghi János körülbelül egyidőben halt meg Lénárd apáttal. A 419. lapon még egy sajátkezű 1490-ből keltezett bejegyzése van, de a VIII. füzet Maghi által üresen hagyott utolsó levelére már idegen kéz irt egy 1491-ben keltezett formulát (Kovachich 177. sz.), a III. füzet végén pedig az ugyancsak utólagosan irt 63. sz. formula már Maghi utódjának a kiadványa, 1493 március 10.-ről, "anno primo in mei Notarij publici." Lénárd apát tehát sohasem lehetett tulajdonosa a kódexnek. A szennylevélén levő bejegyzésből azonban talán mégis szabad arra következtetni, hogy a kódex Maghi közjegyzőutódjától egy hiteles helyként szereplő bencéskolostorba, talán éppen Bátára, került, hol aztán a kódexnek csakugyan okiratszerkesztésre szolgáló mintagyűjteményjellege lehetett, mint ahogy ezt Erd-

ujhelyi Menyhért (A közjegyzőség és a hiteles helyek története Magyarországon, Bp.1899, 189-192.l.) gondolta. Valószínű, hogy a kolostor éppen mint ilyen mintagyűjteményt, az Ars notariatus példatáraként szerezte meg a kódexet. Az a tény, hogy az utolsó füzetben összevisszaságban többféle kéz írása látszik, szintén emellett szól, hogy ezt a füzetet olyan helyen írták, hol több írástudó ember lakott együtt. A különféle írók felváltják egymást, az említett jellegzetes írást felváltja egy másik kéz írása s aztán megint az előbbi írás következik s néhány sor mulva ugyanazon a lapon ismét a másik, és így tovább. Ez is emellett szól, hogy a kódex 1500 táján, de még 1518-ban is, mikor valaki a VI.füzet végén eredetileg üresen hagyott két lapra (124-125.l.) II.Lajos király egyik oklevelét (Kovachich 136.sz.) másolta, egy kolostori hiteles hely birtokában volt.

Hogy pedig a kódexet ugyanott kötötték, ahol a XXVIII.füzetet írták, bizonyos abból, hogy a szennylapon s a kötéstábla bellapján levő feljegyzések ugyanazoktól a kezeztől származnak, melyek az utolsó füzetben levő verseket és feljegyzéseket írták.

Ezt az igen vegyes tartalmu füzetet pedig azért kötötték egyúvé Maghi formulakönyvével, mert a versek s glosszák közt itt is akad egy-két pársoros formula.

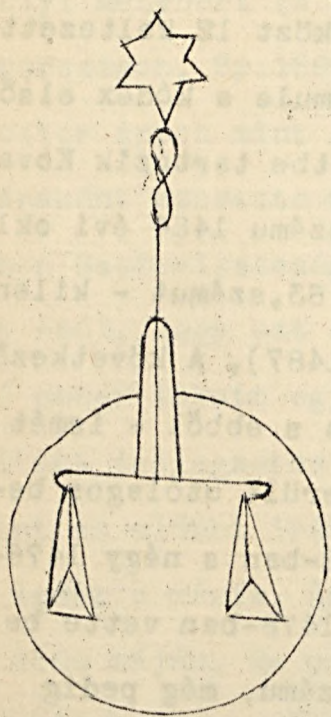
A kolostori könyvkötő nemcsak alaposan körülnyírbálta a kódexet, amire a füzetek nem egyforma méretü papirja kényszerítette, hanem a füzetek sorrendjét is felcserélte. A füzetek nem voltak megszámozva, s nem volt szignaturájuk vagy kusztoszuk sem - hiszen Maghi nem szándékozott könyvet írni - s minden füzet magában véve zárt egész volt, mely,amint már említettem, rendesen üres lappal vagy üres levelekkel végződött. A könyvkötő az egyetlen színes iniciáléval kezdő füzetet vette elsőnek, egyébként pedig,támpontok híjján, nem követhette azt a sorrendet, melyben Maghi a füzeteket írta.

Az eredeti sorrend megváltoztatását három tényből következtethetjük: a füzetek beosztásából, a szövegben előforduló keltezésekből és a papir vízjegyeiből.

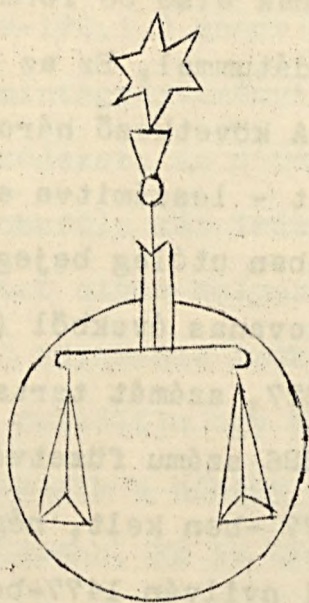
Kovachich kiadásának első 58 formulája közt 12 keltezett van, valamennyi 1476-os dátummal. Ez az 58 formula a kódex első két füzetét tölti meg. A következő három füzetbe tartozik Kovachich 59-108. száma s itt - leszámítva a 68. számú 1454 évi oklevél másolatát s az 1493-ban utólag bejegyzett 63. számút - kilenc formula származik a nyolcvanas évekből (1481-1487). A következő öt füzet Kovachich 109-227. számát tartalmazza s ebből - ismét tekintve a 136, 177 és 226 számú füzetvégre került utólagos bejegyzéstől - tizenöt 1477 -ben kelt, négy 1478-ban s négy 1476-ban; az utóbbiakat Maghi nyilván 1477-ben és 1478-ban vette be a gyűjteménybe. A XI. füzetben keltezett a 229. számú, még pedig 1479-ben, a XII. füzetben pedig a 241. számú 1480-ban. Ezután ismét négy olyan füzet következik (Kovachich 256-359.), melyben csupa 1478 és 1476 évi dátum fordul elő. A négy következő füzetben (Kovachich 360-424. sz.) néhány régi oklevél másolata s néhány utólag beirt darab mellett csak a nyolcvanas évekből származó kelte�ésekkel találkozunk. A XXI-XXIII. füzet (Kovachich 425-440 sz.) ismét 1476, 1477 és 1478 évi, az azutániakban pedig a Mátyás előtti oklevél- és céhlevél másolatokon kívül megint csak a nyolcvanas évektől kelt iratok fordulnak elő. A kelte�ések e füzetek szerinti csoportosítása is már eléggé szemlélteti, hogy a kötés alatt időrend szerint egymáshoz nem tartozó füzetek kerültek egymás mellé.

Még bizonyosabbá válik ez, ha a kelte�éseket összehasonlítjuk a füzetek papírjának vízjegyeivel. Az egyes füzetek általában egységes, egyforma vízjegyű papírból, még pedig mindig félivekből, hajtattak össze. Az itt következő két oldalon bemutatjuk a Nyirkállói-kódex vízjegyeit s megjelöljük a füzeteket, melyekben előfordulnak s az évszámokat, melyekkel a füzetekben találkozunk.

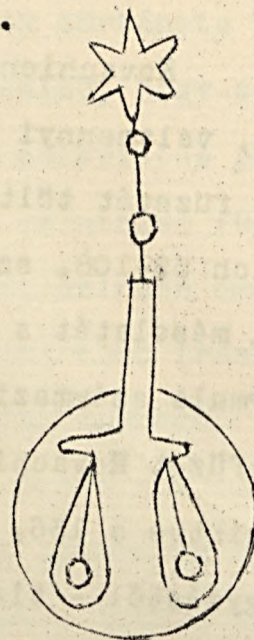
A Nyirkállói kódex vízjegyei. I.

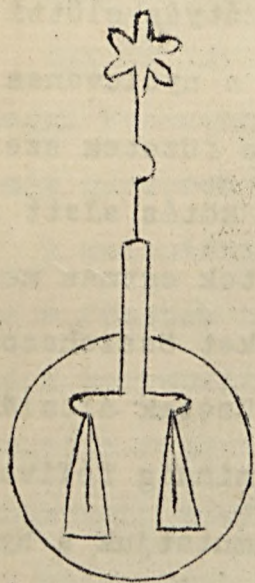
1. Az I. füzetben
1476.
(Briquet 2451.)

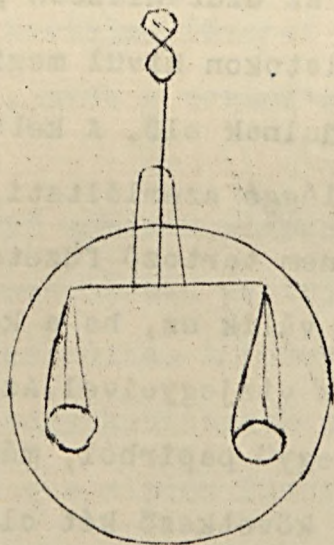
2. A II. VI. VII. és IX.
füzetben
1476-1478.
(Briquet 2450.)

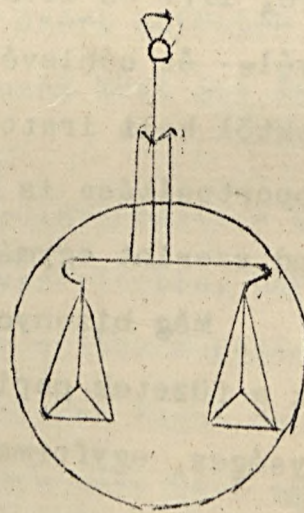
3. A IV. XIX. XXIV. XXVI. és
részben a XX. füzetben.
1484-1489.
(Briquet 2538.)

4. Az V. füzetben
1487.
(Briquet 2579.)

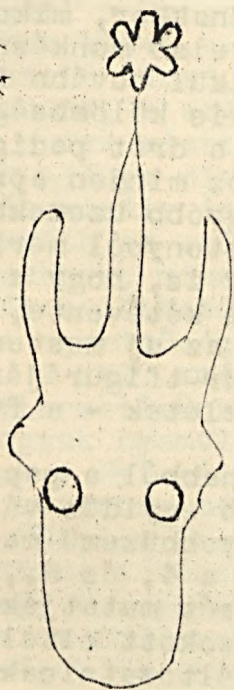

5. A VIII. XIII. XIV. XV.
és XVI. füzetben.
1476-1478.
(Briquet 2488.)

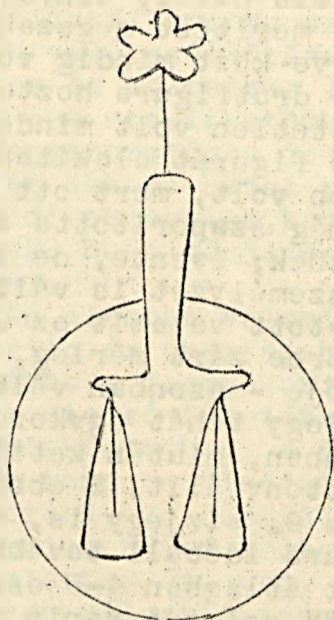

6. A X. XXI. XXII. füzetben.
1476-1478.
(Briquet 2477.)

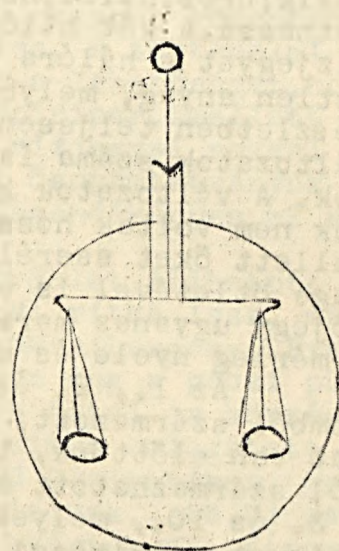
A Nyírkállói kódex vízjegyei, II.

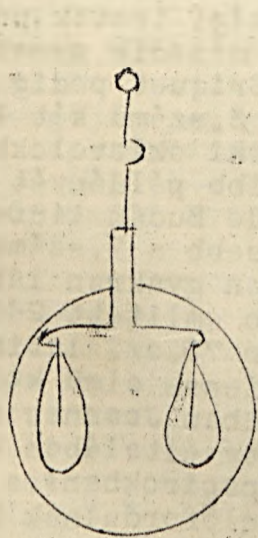
7. A XI. füzetben.
1479.
(Briquet var. 14700-14705.)

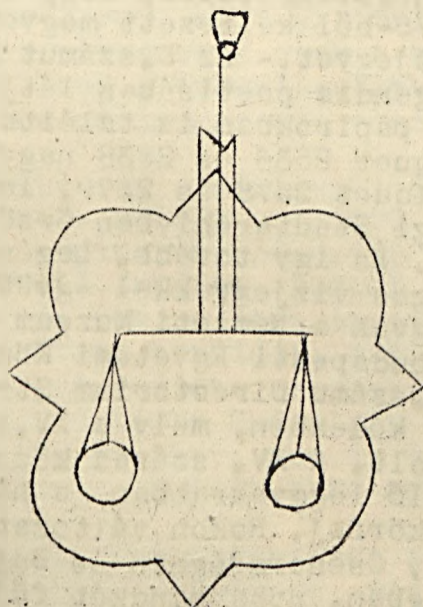
8. A XII. füzetben.
1480.
(Briquet 2588.)

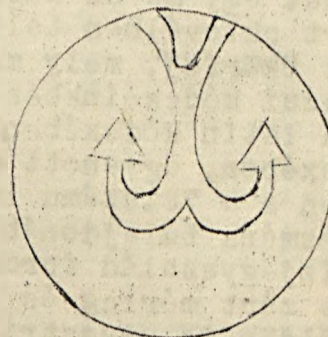
9. A XVII. füzetben.
1480.
(Briquet 2496.)

10. A XVIII. füzetben.
1481-1486.
(Briquet 2504.)

11. A XXIII. és XXV.
füzetben.
1477.
(Briquet 2501?)

12. A XXVIII. füzetben.
1500 után?

Az 1., 2. és 6. vizjegy közt nemcsak közeli hasonlóságot látunk, hanem mindhárom egyidőben, 1476 és 1478 közt keltezett füzetekben fordul elő. Hasonlóságuk nem véletlen. A XV. századi papiripar történetéből (Briquet: Les filigranes, Genf 1905, I. köt.) tudjuk, hogy minden vizjegy változatokban fordul elő. A papirmalmok minden puttonyából két meritőhálóval dolgoztak. Az egyik munkás a hálóval meritette a papírpépet; a tele hálót átnyújtotta a másik munkásnak, hogy a hálóban levő pépréteget a nemezlapra bbrítsa s ugyanakkor, mikor ez a másik munkás átvette a tele hálót, átnyújtott az első munkásnak egy másik, üres, hálót, hogy az a meritést megszakítás nélkül tovább folytathassa. A két háló vizjegye közt mindig volt egy kis különbség. A vizjegyet a hálóra rávarrt drótfigura hozta létre, a drót pedig engedetlen anyag, melyből lehetetlen volt minden hálóhoz minden apró részletben teljesen egyező figurát alakítani. A nagyobb üzemekben a változatok száma is nagyobb volt, mert ott több puttonyból meritettek. A változatok számát még szaporította az a tény is, hogy a hálók nem voltak hosszú életűek; évente, de legkésőbb két évente, ki kellett őket cserélni. A személyzet is változott s az új mester a maga ötletével is változtatott valamit az új háló drótfiguráján. A főjegy ugyanaz maradt - körbe zárt mérleg, - a részletek - a függő, a mérleg nyelé és serpenyője - azonban változtak.

Az 1., 2. és 6. vizjegy tehát egykoru s ugyanabból a papirmalmból származott. E malomban, miután kettőnél több egyidős változat van előttünk, több puttony állt. S ebből a nagyobbüzemű malomból származhatott az 5. és 9. vizjegy is, valamint a 4. és 8., és a 3. és 10., melyek a figura időbeli továbbfejlődését mutatják. Briquet-számításai szerint átlagban 4-5 esztendő szokott eltelni a közép nagyságu közönséges XV. századi papir vizjegyváltozatainak első és utolsó előfordulása közt. Tizenöt esztendő alatt tehát szűkséggként többféle változatot kell találnunk.

A Nyirkállói-kódex vizjegyeit más Magyarországon irt kódexekben s a két ismert budai ősnymtatványban is viszontlátjuk. A 2. számú előfordul Hess András 1473-ban kiadott Chronica Hungarorumában, továbbá a budapesti Egyetemi Könyvtár Szt. István, - Szt. Imre, - Szt. László- és Szt. Erzsébetről szóló lectiókat tartalmazó 104. sz. latin kódexében s ugyane könyvtár 25. és 71. számú latin kódexeinek minden egyes ivén. E két kódexet 1474-ben és 1475-ben Sztárai Máté másolta Váradon, Egervári László püspöki kormányzó megbízásából. Előfordul a Nemzeti Múzeum 266. sz. latin kódexében is, melynek regisztrumából Csontos megállapította, hogy e kódex magyar scriptor munkája. Briquet is 1475-ből keltezett magyarországi iratok papírjában találta ezt a vizjegyet. - Az 5. számú Hess második nyomtatványában, Basilius De legendis poetisában látjuk, Briquet pedig már 1470 évi magyarországi papirokban is találta. - A 3. számú két legrokonabb változata Briquet 2536 és 2538 nagyszebeni oklevelekben van meg. - A 4. számú, Briquet 2578 és 2579, legrégebb példányát Briquet egy ma az augsburgi Stadtarchivban őrzött, de Budán 1480-ban irt oklevélben találta. És így tovább. Legérdekesebb a 7. számú, az ökörfej, mely mérleges vizjegyekkel együtt igen gyakran látszik hazai kódexeinkben. Megvan a Nemzeti Múzeum előbb említett 266. számú latin kódexében, a budapesti Egyetemi Könyvtár 70. sz. latin kódexében, ugyanott a 73. számú Directorium Strigoniense című kódexben s a 75. számú latin kódexben, mely a XV. században Joannes de Késmárk tulajdonában volt. A XV. század közepe óta általában két vizjegycsalád fordul elő leggyakrabban a hazai papirokban: a körbe zárt mérleg és az ökörfej. Rokon változataik előfordulnak külföldön is, Ausztriában, Csehországban és Bajorországban, de csak kivételesen Olaszországban, noha mindkét főjegy először, de egészen más változatokban, ott tűnik fel. Olaszországban gyártották ezt a minőségű papírt először, de azután utánozták más országok papírgyártói is s a minőség megjelölésére kisebb módosításokkal átvették a minőséget jelző vizjegyet is, sőt az ilyen vizjegyű papírt is "italica bapiro"-nak, vagy "charta lombardica"-nak nevezték. Lehetetlen még csak feltételezni is, hogy az a megszámlálhatat-

lan mennyiségű papír, melyben ezek a főjegyek látszanak, amely Európa majdnem minden országában található, csak egyetlen malomból, vagy egyetlen vidék malmaiból származhatott volna.

A XV. századi papíriparról alig vannak történelmi adatok. Alig van oklevél, adórajstrom, vagy egyéb történelmi forrás, mely papírmalmokra vonatkozna. Maga az anyag van meg, melyet a papírmalmok termeltek. A legegyszerűbb eszközökkel dolgozó ipar volt, mely nyersanyagát, a rongyot, bárhol felhajthatta s amely csak annyiban volt helyhez kötve, amennyiben tiszta folyóvizre volt szüksége. A papír rendkívül olcsó, a nagy állatállományú országokban is kiszorítja a pergament, a szárazföldön való szállítása pedig, nagyobb tömegben való súlya miatt, nehézkes és költséges lett volna. A történelmi adatok hiánya miatt tehát nem utasíthatjuk el azt a lehetőséget, hogy Mátyás király idejében Magyarországon is volt papíripar. Emellett leginkább az szól, hogy az akkori hazai papírok vízjegyei sokkal egységesebbek, mint a külföldi oklevelek, kódexek és ősnymtatványok papírjában látható vízjegyek. Buda mindenesetre elegendőképpen el volt látva egyminőségű papírral.

A XVI. század elején azonban valamilyen fordulat állhatott be papírtermelésünkben. A mérleg és ökörfej hirtelenül ritka lesz, más vízjegyek nyomulnak előtérbe s leggyakoribb köztük a horgony. Ezt látjuk a Nyirkállói-kódex utolsó füzetében, ez van még a pécsi püspöki könyvtár másik formulakönyvében, a Kovachich által is közzétett "Stylus Cancellariae tempore Uladislao II" címen emlegetett kódexben, a bécsi Staatsarchiv Z. 3036/30 jelzetű kéziratában, melyben egy veszprémi 1524 június 27.-i keltezését találunk, stb. Új papírmalom fellendülését jelentse ez, vagy a régi gyártók új, finomabb minőséget jelentő vízjegyet választottak, - nem tudjuk. Azt azonban szabad következtetnünk, hogy a Nyirkállói-kódex utolsó füzetében ez a vízjegy látszik, későbbi, mint azok, melyekben a mérleg, vagy az ökörfej van meg.

A kódex történetét, a füzetek keletkezését, a kötése körülményeit, a könyv vándorlását s igen változatos későbbi sorsát nem a kódex egészének, egységnek vett leírásából, hanem a benne levő egyes füzetek elemző leírásából állapíthatjuk meg. Egységgé a kódex csak a kötés által lett. Ekkor kezdődik a külső története. Megmenekül a török pusztításai elől, - még idejében biztos helyre kerül, - ha Báltán volt. 1606-ban Mladossewitz Horváth Miklósé, kinek sajátkezű aláírása látható az előszennylevél versoján. A XVIII. században Dobai Székely Sámuel birtokába kerül, az ő exlibrise díszíti az előszennylevél mai rectóját s ott olvashatók azok a bejegyzései is, melyekben Nyirkállói Tamást jelöli meg a formuláskönyv írójaként. A szöveglapok margóján pedig számos széljegyzetét olvassuk. Székely írása a kódex lapszámozása is.

Székelytől vásárolta meg a kéziratot Klimó püspök, Klimó halála után pedig kölcsönként - közlés céljából - Kovachichhoz került.

"Codex est in 4to paginarum 536. dense conscriptus - mondja Kovachich a Formulæ XXVIII. lapján. - Samuel Székely de Doba eundem uspiam obtinuit, ac deinde cum reliqua supellectili Episcopo Quinque Ecclesiensi Georgio Klimo vendidit, qui etiamnum in Bibliotheca publica ab eodem V. Capitulo relicta asservatur. Est autem mihi iussu Exc. Praesulis per Adamum Viser Budam pro descriptione submissus, quod alteri non tam facile eveniet, cum in Bibliothecis ipsis ejusmodi autographa antiquitatis Cimelia raro admittantur ad describendum ex integro."

Kovachich aztán igen rendszertelenül s kisebb kihagyásokkal közölte a kódex szövegét s bejegyzéseit, részint a Formulæ bevezetésében, részint a szövegrészében s részint a Scriptorum Minores II. kötetében.

A kódex füzetenkénti leírása, a Kovachich-féle szöveggel való összehasonlítás után, a következő:

- I. Sexternio, eredetileg 12 levél, de a 8. lev., mely üres volt, kivágva. Lapszámolás 1-22. Füzés a 6. és 7. lev. közt.
 Vizjegy: 1.sz., mely 1. és 12, 3. és 10, 6. és 7. lev. közt fekszik,
 Az 1. lapon a főcím: Sequuntur forme circa stilum cancellarie regie
 maiestatis anno 1476. Utána nagy színes M-iniciale,
 Tartalma: Kovachich 1-35.sz. Ezek közt:
 Keltezve az 1, 2, 7, 28 és 29 sz., valamennyi 1476-ban,
- II. Sexternio, 12 levél. Lapszámolás: 23-46. Füzés a 6. és 7. lev. közt.
 Vizjegy: 2.sz., mely a 2 és 11, 4 és 9, 5 és 8 lev. közt fekszik,
 Tartalma: Kovachich 36-40 és 41-58 sz., továbbá az Epitaphium su-
 per excisione vrbis Waradiensis, melyet Kovachich a Script.
 Minores II. köt. 11-12 lapján s végül a "Si Jo ponatur,," kez-
 detű vers, melyet Kovachich a Formulae X. lapján közölt. Ez a
 részlet a halvány tintával írt formulákkal ellentétben fényes
 fekete tustintával és sűrű piros tintával van írva,
 Keltezve van a 36, 38, 39, 41, 45 és 46, sz. formula, valamennyi
 1476-ból.
- III. Quinternio, eredetileg 10 levél, de ezek közül a négy utolsó
 kivágva. Lapszámolás 47-58. Füzés az 5. és 6. lev. közt,
 Vizjegy a füzet csönkasága miatt nem határozható meg, A 2, és 3,
 levélen a körbe zárt mérleg fele-fele látszik,
 Tartalma: Kovachich 59-63 sz.
 Keltezés: 59.sz.: 1483, 61.sz.: 1486, 62.sz.: 1481, 63.sz.: 1493,
 A 48, 50 és 52 számozású lap alsó fele üres, 56-58 teljesen üres
 s üres volt a kiszakított 7-10 lev. is, A 63.sz. formula utóla-
 gosan került az üresen hagyott 53-55. lapra, Ezt a formulát már
 Maghi utóda írta, "anno primo in mei Notarij publici," A 68,
 sz. szintén nem Maghi írása.
- IV. Nagyobb füzet, eredetileg 18 lev., de a 6. és 12. lev. ki van vág-
 va; az utóbbi mindkét oldalán írás volt, itt tehát egy szöveg-
 levelet vágtak ki. Lapszámolás: 59-90, a kivágás tehát még a
 lapszámolás előtt történt. Füzés a 9. és 10. lev. közt.
 Vizjegy: 3.sz., mely a 4 és 15, 5 és 14, 9 és 10. lev. közt fekszik,
 Tartalma: az 59. lapon 4 latin sor (Kovachich nem közli):
 "B. Annorum libertatis iuxta antiquam consuetudinem pretacti op-
 pidi nostri damus et concedimus, promittentes huiusmodi liber-
 tates per nos eisdem datas et concessas fide nostra mediante
 firmissime obseruare harum nostrarum etc." A lap többi része
 üres. A 60-90. lap szövege: Kovachich 64-99.sz. (Ebben a füzetben
 tűnnek fel először a clausulák, összesen kilenc. A 68.sz. V. László
 egy 1454. évi Prágában kelt donatiójának másolata, A 93.sz.
 céhlevél.) A 70. lapon (a 75.sz. után következő) két bekezdés
 Kovachich X. l., a 71. lap élén álló Regula Juris s magyar ver-
 ses fordítása u.o. XI. l.
 Keltezés: 69. és 70.sz.: 1484; 95.sz.: 1482,
- V. Quaternio, eredetileg 8 levél, de az utolsó három (üres) kivágva,
 Lapszámolás: 91-100. Füzés a 4. és 5. lev. közt,
 Vizjegy: 4.sz. felismerhető az 1. és 3. levélen.
 Tartalma: Kovachich 100-108.sz. és XI-XII. l. (Plenitudo temporis),
 Keltezés: 100, és 101.sz.: 1481; 108.sz.: 1487.
 Az utolsó lapon (100.) csak 8 sor van, a lap többi része üres s
 üresek voltak a kivágott levelek is.
- Az V. és VI. füzet közt egy különálló levél. Lapszámolás: 101-102,
 A 101. l. üres, a 102.-en 13 sor van: Kovachich 109.sz., keltez-
 ve 1477-ből. Vizjegy: Briquet 2472 (ugyanaz a vizjegy a Hess-
 féle Chronica Hungarorumban Buda 1473.)
- VI. Nagyobb füzet, eredetileg 16 levél, de a négy utolsó (üres) ki-
 vágva. Lapszámolás: 103-126. Füzés a 8. és 9. lev. közt.
 Vizjegy: 2.sz., mely az 1 és 16, 5 és 12, 8 és 9 lev. közt fekszik,
 továbbá látszik a 3. levélen, melynek párja (a 14.) kivágatott.

Tartalma: Kovachich 110-136.sz.és XII.1.("Qui non consuescit,")
 - A 122.sz.oklevélben a Maghi-családról van szó.
 Keltezés: 111 sz.:1476; 110, 112, 114, 116, 119, 121, 123,
 125, 128 és 132 sz.: 1477; 133 sz.:1478.- A füzet végén
 eredetileg üresen hagyott 124-125 lapon a 136.sz.formula
 II.Lajos egy 1518-ban kelt oklevele, melyről már Kovachich
 is megállapította, hogy más kéz írása:"sequens formula, ma-
 nu,a ceteris, distincta scripta est."
 A 123.lap alsó fele üres, a 126.lap teljesen üres, utána négy
 lev.kivágva.

VII, Sexternio, eredetileg 12 levél, de a 10.lev.kivágva.Lapszámo-
 zás: 127-148. Füzés a 6.és 7.lev.közt.

Vizjegy: 2.sz., mely az 1, 3, 6, 8, 9, 11 és 12.levél szélén
 látszik, még pedig az első háromban a vizjegy alsó, a töb-
 bin a vizjegy felső része.Miután a vizjegyek ilyen elosz-
 tása lehetetlen, arra kell következtetnünk, hogy a kötés
 idején a füzet már szakadozott volt s a könyvkötő egyes
 félleveket szétvágott, a leveleket azonban nem az eredeti
 sorrendben ragasztotta be.

Tartalma: Kovachich 137-166 sz.Ebben a füzetben találkozunk
 a kódex legrégebbi clausulaformulájával (147.sz.)

Keltezés: 137 és 148 sz.: 1477; 152, 163 és 164 sz.:1478; a
 füzet végén levő s nyilván később beírt 166 sz.:1476.

VIII, Quinternio, 10 levél.Lapszámozás: 149-168. Füzés az 5.és 6.
 lev.közt.

Vizjegy: 5.sz.,mely a 3.és 8, valamint a 4.és 7.lev.közt feks-
 zik.

Tartalma: Kovachich 167-177.sz.

Keltezés: 167.sz.:1476; - a más kézzel írt 177 sz.:1491.

(Kovachich alighanem az ellenkezőjét akarta mondani annak,
 amit e számnál megjegyez:"NB. Hoc scriptum est eadem ma-
 nu,qua caetera." Ugylátszik munkája kiadásakor, mikor a
 kódexet már visszaküldte, az ehhez a számhoz készített röp-
 ke feljegyzését félreértette.)

A 176.sz.első felét nem Maghi írta,másik felét azonban ő.A 165.
 lap a 176.sz.formula utolsó négy sorától eltekintve üres
 maradt.Üres maradt a 166-168.lap is,de a 166-167 lapra va-
 laki később feljegyezte Ulászló említett 1491 évi oklevelét.

A VIII.és IX.füzet közt 1 különálló levél.Lapszáma: 169-170.

A 169.lap üres, a 170.lapon Kovachich 178-179 sz.formulája.
 Vizjegy: 5.sz.,melynek alsó fele látszik a levél belső
 szélén.

IX. Nagyobb füzet, eredetileg 16 levél, de a 15.lev.kivágva.Lapszá-
 mozás: 171-200. Füzés a 8.és 9.lev.közt.

Vizjegy: 2.sz., mely az 1 és 16, 4 és 13, 5 és 12, 7 és 10.
 lev.közt.fekszik.

Tartalma: Kovachich 180-208 sz.(A 196.és 201.sz.clausulákat
 Maghi láthatólag utólag, más tollal és sűrűbb tintával írta
 a 190.és 194.lap üresen maradt aljára.)Két további kis clau-
 sula, melyet Kovachich nem közöl,a füzetet záró 200.lap al-
 ján huzódik meg.

Keltezés: 180 és 192.sz.: 1477; 203 sz.:1476.

X. Quinternio, 10 levél.Lapszámozás: 201-220.Füzés az 5.és 6.lev.
 közt.

Vizjegy: 6.sz., mely a 2.és 9, 4 és 7.lev.közt fekszik.

Tartalma: Kovachich 209-227.sz. s az Epitaphium Joannis de Hu-
 nyad a Script.Minores II.köt.1-4.lapján:- A füzet végén, a
 220.lap alján, levő.négysoros clausulát Kovachich nem közli.
 Ez a clausula később került az eredetileg üresen maradt le-
 vélre, épügy, mint a félig üres 213.lapon levő clausula pa-
 rua (Kovachich 222 sz.)

Keltezés: Epitaphium Joannis de Hunyad: 1476; 226 sz.:1480.
A 220.lap eredetileg üres maradt s később került rá a 226-227 sz.formula.

Az Epitaphium Joannis de Hunyad a 214-217.lapon van s nem a Kovachich Script.Min.által tévesen idézett 240.lapon.

XI. Quinternio, 10 levél, de a tizedikből csak egy szelet maradt meg. Ez a 10.lev.mindkét lapján tele volt írva, de haránt irányban: a füzetben fedőlapul szolgált. Lapszámozás: 221-238.

Fűzés az 5.és 6.lev.közt.

Vizjegy: a.) Briquet 2521 sz., mely az 1 és 10 (szelet), 4 és 7 lev.közt fekszik, és:

b.) 7 sz., mely a 2 és 9.lev.közt fekszik.

Tartalma: Kovachich 228-240 sz.(A 240.számot Kovachich kihagyásokkal közli).A szeleten levő magyar és latin nyelvű feljegyzések Kovachich bevezetésében a XII.lapon.- A 231. és 232.sz.oklevél Johannes de Magh saját kiadványa s az ő clausulájával van ellátva.

Keltezés: 229.sz.:1479.

XII. Sexternio, 12 levél.Lapszámozás: 239-262.Fűzés a 6.és 7.lev.közt. Vizjegy: 8.sz., mely az 1 és 12, 4 és 9, 6 és 7. lev.közt fekszik.

Tartalma: a 240.lapon: Chronicon rerum sub Mathia Corvino rege, közli Kovachich Script.Min.II.köt.10.l.- A 241-251.lapon Kovachich 240-246 sz., a 255-261.lapon Kovachich 247-255 sz., a 262.lapon az "Item pueritia..." kezdetű szöveg, melyet Kovachich bevezetése XII-XIII.lapján közöl.

Keltezés: 241 sz.: 1480.

Üres a 239 és 252-254.lap.Utólagos bejegyzés a 246 sz. clausula pulcra.

XIII. Quinternio, 10 levél.Lapszámozás: 263-282.Fűzés az 5.és 6.lev.közt. Vizjegy: 5.sz., mely a 4 és 7.lev.közt fekszik.

Tartalma: Kovachich 256-279 sz., utána Kovachich bevezetése XIII-XVI.l.,majd ismét Kovachich 280-292 sz.- Kovachich a formulákat a kéziratban is megszámozta ceruzával s a kódexben levő számozása a 276 sz. formuláig megegyezik Kovachich kiadványa sorszámával. A kódex 6 soros 277 sz. formuláját azonban nem közli Kovachich, az ő 277.száma a kézirat 278.száma s innen-től kezdve végig a kódex formulaszámozása egy számmal nagyobb Kovachich sorszámainál. Kovachich XIII-XVI. lapjain között szövegek Kovachich 279.száma után következnek; ő a helyüket "post Nr.280"-ban jelöli meg.A kódexben az említett számozás szerint valóban az ottani 280.sz.után következnek.

Keltezés: Kovachich 280 sz.:1478.

XIV. Négyleveles kis füzet, de a 4.lev.kivágatott s egy Seneca-citátumokkal teleirt szelet van a helyén.Lapszámozás: 283-288.Fűzés a 2.és 3.lev.közt.

Vizjegy: 5.sz., melynek felső része a 1.levélen látszik.(Levélpárja a 4.lev.hiányzik.)

Tartalma: Kovachich 293-301.sz.

Keltezés: 298 sz.: 1478.

A 294 sz.- "Forma permutationis sic scribitur": Johannes de Magh kiadványa.

XV. Quinternio, 10 levél.Lapszámozás: 289-308.Fűzés az 5.és 6.lev.közt.

Vizjegy: 5.sz., mely a 2 és 9, 4 és 7. lev.közt fekszik.

Tartalma: Kovachich 302-325, közben a kódex 312., de Kovachich 311.sz. előtti,a Kovachich bevezetése XVI. lapján közölt, Memorialis 1476-ból, végén a megjegyzéssel:"Haec Joh.de Magh Notarius."- A füzet utolsó lapján levő 4 sort s a latin és görög alphabetumot közli Kovachich XVI.l.

Keltezés: ante N^o311:1476, 312.sz.: 1478; 306.sz.:1476.

- XVI. Sexternio, 12 levél, Lapszámozás: 309-332. Füzés a 6. és 7. lev. közt.
 Vizjegy: 5.sz., mely az 1 és 12, 3 és 10, 6 és 7. lev. közt fekszik.
 Tartalma: Kovachich 326-359 sz.- A 359.sz. más kéz írásának látszik.
 Keltezés: 349.sz.: 1476; 333 sz.: 1477 (?),
- XVII. Quinternio, 10 levél, de a 4. lev. kivágva. Lapszámozás: 333-350. Füzés a 3. (illetőleg a kivágott 4.) és 5. lev. közt.
 Vizjegy: 9.sz., mely az 1 és 10, [4 és] 5. levél közt fekszik.
 Tartalom: a 333. lapon Kovachich 360 sz., mindössze 7 sor, a lap többi része üres; eredetileg üres maradt a 334. lap is, melyre 1490 után az Epitaphium Matthiae Corvini regist irták, közli Kovachich: Script. Min. II. köt. 12 l., a 335. lapon Kovachich 361 sz.; a 336. lap üres; a 337-340 lapon Kovachich 362-366 sz.; a 341-343 lapon: Sequitur Forma Imperatoris Turcorum domino pape transmissa (Kovachich nem közli); a 344-350 lapon Kovachich 367-376 sz. (a 345 és 347. lap alsó része (a 371 sz. Formula civilis és a 372. sz. Clausula parua után) üres; a 350. lapon 11 hexameter (Prognosticon Mátyás királyról), melyet Kovachich a Script. Min. II. köt. 9-10 lapján közöl, de ott tévesen hivatkozik a kézirat 419. lapjára.
 Keltezés: 366, 367 és 373 sz.: 1480.
- XVIII. Sexternio, 12 levél. Lapszámozás: 351-370. Füzés a 6. és 7. lev. közt.
 Vizjegy: 10.sz., mely a 2 és 11. levél közt fekszik. A 7., 8. és 9. levélem látszó vizjegytöredékből arrakövetkeztethetünk, hogy a könyvkötő a szöveg helyes sorrendjének helyreállítására több félívet kettévágott s a leveleket felcserélt helyükre ragasztotta.
 Tartalom: Kovachich 377-382 sz. és az utolsó lapon 3 sor, mely Mátyás király címeit sorolja fel, többek közt a Dux Austriae. (A 377 sz. Mátyás király egy régibb, a 380 sz. pedig IV. Béla egyik oklevelének másolata.)
 Keltezés: 377 sz.: 1472; 378 sz.: 1482; 379 sz.: 1481; 380 sz.: 1244; 381 sz.: 1486; 382 sz.: 1487.
 Üres a 364. lap és a füzet 8. és 10. levele. Három sor kivételével a 370. lap is üres.
- XIX. Sexternio, eredetileg 12 levél, de a 2-4. levél kivágva. Mindhárom kivágott levélen írás volt. Lapszámozás: 371-386; nem volt megszámozva a 3 kivágott levél (mely eszerint már hiányzott, mikor Dobai Székely a kódexet lapszámozta) s nincsen lapszámozva a füzet 9. üres levele; az utána következő szintén üres lap azonban a 381. lapszámot kapta. Füzés a 6. és 7. lev. közt.
 Vizjegy: 3.sz., mely az 1 és 12, 6 és 7. lev. közt fekszik s azonkívül félig látszik a párját vesztett 10. levélen.
 Tartalom: Kovachich 383-396 sz. s a füzet végén későbbi (a XXVIII. füzetben ismétlődő kolostori) írással 8 sor: Aduerbia loci.
 Keltezés: 385 sz.: 1480; 386 sz.: 1489; 387 sz.: 1488; 388 sz.: 1486, 390 sz.: 1480.
 A 387.sz.- pécsi közjegyző okiratának másolata - más kéz írása, de nyilván Maghi íratta le, mert a 380. lapon 4 idegen sor után ismét az ő írása következik.
- XX. Nagyobb füzet, eredetileg 16 lev., de a 15.-ik, melyen írás volt, de melyet Dobai Székely nem lapszámozott, ki van tépve. Lapszámozás 387-416. Füzés a 8. és 9. lev. közt.
 Vizjegy: 3.sz. a 8. és 9. lev. közt s Briquet 2477 sz. egy későbbi változata, mely a 2. [és a kitépett 15.], a 4 és 13, 5 és 12. lev. közt fekszik.
 Tartalom: Kovachich 397-424.sz.
 Keltezés: 399 sz.: 1483; 406.sz.: 1486; 417.sz.: 1487; 418 sz.: 1489; 419 sz.: 1486; 420 sz.: 1481. - Régibb oklevelek másolatai a 400 sz.: 1466 és a 415 sz. (Zsigmond király): 1406.

- XXI. Ternio, eredetileg 6 lev., de a 4. és 6. lev. kivágva. Lapszámolás: 417-424. Füzés (miután a 4. lev. ki van vágva s a 3. beragasztva) nem látszik.
 Vizjegy: 6 sz., mely a füzet csonkasága miatt csak felében látszik az 1., 3. és 5. levélen.
 Tartalom: Kovachich 425 sz. és XVI-XVII. l.; továbbá Kovachich 426. sz. (Ez utóbbinak a vége, ugylátszik, hiányzik, mely esetben a 6. lev. nem volt üres.)
 Keltezés: 425 sz.: 1476.
- XXII. Ternio, eredetileg 6 levél, de az 1. lev. kivágva. Lapszámolás: 425-434. Füzés a 3. és 4. lev. közt.
 Vizjegy: 6 sz., mely a 2 és 5 lev. közt fekszik s feliben látszik a párját vesztett 6. levélen.
 Tartalom: Kovachich 427-436 sz.
 Keltezés: 427. sz.: 1478; 430. sz.: 1477.
 A 429, 430 és 436. sz. Johannes de Magh záradékaival.
- XXIII. Kis füzet két féllvből összetéve: 4 levél. Lapszámolás: 435-442. Füzés a 2. és 3. levél közt.
 Vizjegy: 11. sz., mely az 1. és 4. közt fekszik.
 Tartalom: Kovachich 437-440. sz.
 Keltezés: 437. és 440 sz.: 1477.
 A 437. és 438. sz. Johannes de Magh záradékaival.
- XXIV. Septernio, 14 levél. Lapszámolás: 443-470. Füzés a 7. és 8. lev. közt.
 Vizjegy: 3. sz., mely az 1 és 14, 2 és 13, 4 és 11, 7 és 8. lev. közt fekszik.
 Tartalom: Kovachich 441-443 sz., XVII-XVIII. l., és 444-465 sz.
 Keltezés: 441. és 448. sz.: 1480; 454 sz. és a Kovachich bevezetése XVII. lapján közölt szöveg: 1481; 446 sz.: 1483; 447 sz.: 1484. Régib okirat másolata a 453 sz.: 1461. (Dénes esztergomi bíboros érsek János pécsi kanonokhoz.)
 A 465 sz. "yth leznek" szavakkal végződik s utána még két latin sor következik, melyet Kovachich nem közöl.
- XXV. Ternio, eredetileg 6 levél, de a 3. és 6. lev. kivágva. Lapszámolás: 471-478. Füzés a kitépelt 3. és a meglevő 4. lev. közt. Az eltávolított 3. levélen irás volt.
 Vizjegy: 11. sz., melynek felső fele látszik az 1. és 4. levélen.
 Tartalom: Kovachich 466-470 sz. - A 470 sz. nyilván befejezetlen; ebben az esetben a kitépelt 6. levélen is irás volt. A 470 sz. egyébként közjegyzői okirat.
 A füzetben nincsen keltezés.
- XXVI. Sexternio, 12 levél. Lapszámolás 479-502. Füzés a 6. és 7. lev. közt.
 Vizjegy: 3. sz. (? De esetleg Briquet 2531.) Az 1 és 12, 4 és 9, 5 és 8. lev. közt.
 Tartalom: Kovachich 471-476 sz. - A 471 és 475. számuk céhlevelek, köztük a 474. sz. 1444-ben kelt. - Más keltezés a füzetben nincs.
 E füzetben nem ismerem fel Maghi kézírását. A 471-473. számot más kéz írta, ismét más a 475. és ismét más a 476. számot.
- XXVII. Sexternio, eredetileg 12 levél, de a 7. lev. kivágva; ezen az eltávolított levélen irás volt. Lapszámolás: 503-524. (Dobai Székely idejében a 7. lev. tehát már hiányzott., Füzés: a 6. és a 7. levélből megmaradt sáv között.
 Vizjegy: A sajtár. Az 1 és 12, 4 és 9, 5 és 8. lev. közt fekszik.
 Tartalma az 503-521 lapon: Kovachich 477-485; az 522. lapon: Kovachich XVIII. l., de a "De amore regula" után nem a Kovachich által közölt sor ("1487. In festo beatae Luciae virginis circa medium noctis") következik - ez a sor az 524. lap elején áll, - hanem a "Qui in femina confidit est cé-

cus sine ductor" kezdetű 15 soros vers, melyet Kovachich nem közöl. Nem közli Kovachich az 523 lapon két hasámban irt "Mulier est animal insatiabile" kezdetű, 1489-es évszámmal ellátott 37 soros verset.- Az 524.lapon van az "1487 In festo beatae Luciae..." kezdetű sor, az Epitaphium Stephani Literati és az "In nemore viridi.." kezdetű 17 soros vers, melyet Kovachich a XIX.lapon közöl.

Keltezés: a 477-480 számúak céhlevelek, 1482, 1446, 1466 és 1477 évi keltezéssel. Az 522-524. lapon közölt versek 1478, 1489 és 1484-ből keltezettek.

A 477-480 sz., valamint az 522-524.lap szövege nem Maghi írása. Az 518-521-é (481-485.sz.) kétes. Valószínűnek tartom, hogy ez a füzet nem volt Maghié.

XXVIII. Quaternio, eredetileg 8 levél, de az 1-2.lev.kivágva.Lapszámozás: 525-536. Füzés: a 4.és 5.lev.közt.

Vizjegy: 12.sz. mely a 3 és 6.lev.közt fekszik.

Tartalom: 525.lapon latin-magyar glosszák: Kovachich XIX l., a "Patruus a patre pendet" kezdetű vers: Kovachich u.o., de Kovachich a harmadik sort (Auriale..) hatodik sorként közli, a hetedik sort pedig elhagyja; utána a De aetate hominum c.vers: Kovachich XX l. A margón s a versek közé irt latin-magyar glosszákat Kovachich kihagyásokkal a XVII.lapon közli.Ugyanott közli az 526.l.felső felén és margóján, valamint az 527, 529 és 533 l.margóján levő glosszákat.Az 526-529 l. levő költemény De obitu... Johannis de Hunyad: Script.Min.II.köt.5-8 l.- Az 529.lapon a költemény után következő sorok, köztük Nyirkállói Tamás verse (Ars est discenda..): Kovachich XX.l.- Az 530.laptól (De denarijs Christi) az 536 l. végéig (Sex nolunt... Alienum bonum) terjedő szöveg: Kovachich XX-XXVI.l.- A Kovachichnál ezután következő " Regina coeli..." kezdetű két hexameter a szennylevél után a hátsó kötéstáblán következik, de ott is 4 sor előzi meg.

Keltezés nincs.

A füzet több kéz írása, de nem Maghié.

Kötés: préselt borjubőrrel borított fatábla, a kötéshát a XVIII.században disznóbőrrel javítottatott s a már elkopott "Thomae de Nyirkallo..." felirattal láttatott el.A háton alul látszik a püspöki könyvtár jelzetcédulájának helye; a bőr ott az enyvezés folytán sötétebb.Az első bellevél felső bal sarkában ugyanily határozottan látszik, hogy onnan is eltávolítottatott az egykori jelzetcédula.Mindkét tábla bellapján, valamint ugy az elülső, mint a hátsó szennylevélen feljegyzések vannak, még pedig:

- a.) az elülső tábla bellapján: Kovachich VIII-IX.l.
- b.) az első szennylevél rectóján: "Virgilius de ebrietate et venere dixit...": Kovachich X.l., továbbá Dobai Székely Sámuel feljegyzései s exlibrise.Kovachich idejében ez a lap nem a recto, hanem a verso-oldal volt; újabb időben ragasztották be fordítva.Kovachich szerint nem Székely, hanem Klimó exlibrise volt a könyvben s valóban ennek a nyoma is megvan még. Székely exlibrise valószínűleg Klimóé alatt volt s Klimó exlibrisének eltávolítása után került ismét elő Székelyé.
- c.) az első szennylevél versóján (Kovachich idejében rectóján): Kovachich IX.l.
- d.) a hátsó szennylevél rectója üres.- Versóján héber alphabetum s utána a "Nos frater Leonardus..." kezdetű bejegyzés: Kovachich XXVIII.l.
- e.) a hátsó tábla bellapján: Kovachich XXVI.l.a "Reginae coeli..."-tól, de kihagyásokkal. A Kovachichnál idézett "Tamen ipse fuit conscius omnium malorum" nem a tábla alján van, hanem a "Reginae coeli" előtt. A tábla

lán a legalsó bejegyzés: "Angelus Dei et Apostolicae sedis gratia Episcopus Ostanensis etc. ad Germaniam Hungariam Poloniam et Bohemiam illisque adjacentes partes atque regna cum plena potestate Legati de Laterane Legatus."

A keltezések, a vízjegyek és a füzetbeosztás összevetéséből a füzetek valószínű eredeti sorrendjét következőként állapíthatjuk meg: I. (1476.); II, VI, VII, IX, VIII, XIII, XIV, XV, XVI, X, XXI, XXII. (1476-1478.); XI (1479), XII, XVII. (1480.); XVIII. (1486); V (1487); IV, XIX, XXIV, XX (1489); XXIII, XXV, III (1490 ?); - XXVI (?), XXVII, XXVIII már nem Maghi füzete.

A kötés leírása s Kovachich közléseinek összevetéséből bizonyosnak látszik, hogy Kovachich a kódexet visszaküldte a pécsi püspöki könyvtárba. A Szepessy püspök által elrendelt katalogizálás során, 1833-ban, a kódexet annak rendje és módja szerint az új betűrendes és szakszerinti címtárakba vették. Ekkor kapta az új helyrajzi számot is, melyet mint a püspöki könyvtár minden köteténél, kívül a kötéshátra, belül pedig az első kötéstábla bal felső sarkába ragasztották. Még ma is jól látszik a sötétes enyv fénylő maradványa a később leáztatott címkék helyén, s megállapítható az is, hogy Dobai Székely exlibrise helyén egykor Klimó exlibrise volt, mint ahogy Kovachich is állította.

A kódex további sorsa ismeretes. Eltűnt s hosszú lappangás után 1912-ben Szőnyi Ottó újra megtalálta; sok éven át félreismerten, lim-lomok közt hevert egy magánház padlásán, míg végre hosszas pereskedés után visszakerült a püspöki könyvtárba. Erről részletesebben Asztalos említett cikke szól.

Fitz József.

KÖZLEMÉNYEK A PÉCSI ERZSÉBET-TUDOMÁNYEGYETEM KÖNYVTÁRÁBOL,
1931-32, Pótlás a 7. számhoz.

PÓTLÁS A NYIRKÁLLOI-KODEX LEIRÁSÁHOZ.

A kódexet 1913-ban, a visszaszerzésére irányuló pör folyamán szakvéleményezés végett a Nemzeti Múzeum Orsz. Széchényi-könyvtárába küldték, hol Jakubovich Emil foglalkozott vele, ki már akkor megállapította, hogy legnagyobb részének írója Johannes de Magh. Jakubovich több mint negyven fényképfelvételt készített s különösen a magyar glosszákat tette tanulmányozás tárgyává. Johannes de Magh családja történetét is kiderítette. Megállapítása szerint a "már kihalt Magyar család... adta többek között közéletünknek a XV. század második felében Barlabás alországbirót és a végén Pál alországbirót, később alnádort, majd a gyermekkorát élő magyar irodalomnak Magyi Jánost (1476-91), Mátyás király kancelláriája Nyirkállai Tamásnak tulajdonított formulakönyve és magyar glosszái nagy részének íróját és az irodalomtörténetünkben mindenkor hibásan Mági-Magiusnak nevezett Magyi Sebestyén, váradi kanonokot, humanista költőt és Janus Pannonius verseinek kiadóját". (Turul 1914, 45 l.)

A kódex 71. lapján álló Regula Iuris két magyarnyelvű verssorát Jakubovich szíveségéből hasonmásban közölte Dézsi Lajos Tinódi Sebestyén életrajzában (Magyar Történeti Életrajzok, 1913, 50 l.: 35. kép s hozzá a magyarázat a 224. lapon), továbbá magyarázatokkal Horváth Cyrill a Régi Magyar Költők Tára I. kötetének második kiadásában (1921, 476-77 l.). Ott Jakubovichra hivatkozva azt mondja: "Magyi Kelemen fia János... a legnagyobb valószínűség szerint a "Jogi szabály"-nak is szerzője. Magyi János... az egri egyházmegye

clericusa volt, 1476-ban az óbudai Képtalan notariusának scribája és még ugyanebben az évben közjegyző. 1490-ben, sőt még 1492-ben is mint Pest város jegyzője szerepel; innét kezdve semmi nyoma többé. (Jakubovich E.)".

Fitz József.